

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШКІЛЬНОЇ ТРИВОЖНОСТІ У
МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО
РОЗВИТКУ**

Калініна Т.С.

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри

корекційної освіти та спеціальної психології

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

м. Харків, Україна

Перехід в середню школу, який супроводжується зміною системи шкільних вимог у шкільному житті дитини є нестабільним періодом, вимагає адаптаційних зусиль, і, відповідно, веде до підвищення рівня шкільної тривожності. Шкільна тривожність виступає найяскравішою ознакою шкільної дезадаптації дитини, негативно впливає на всі сфери життєдіяльності: на навчання, на спілкування, на здоров'я і на загальний рівень психічного благополуччя [1].

Постійне підвищення тривожності є особливістю підліткового віку. У літературі зазначається, що тривожність проявляється до підліткового етапу і стає стійким особистісним утворенням саме у цей час.

Проблематика емоційного розвитку щодо дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі із затримкою психічного розвитку (ЗПР), є досить поширеною серед досліджень українських та зарубіжних науковців (О. Бабяк, Т. Вісковатова, А. Замша, Т. Ілляшенко, І. Омельченко, Л. Прохоренко, Т. Сак, Р. Тригер, У. Ульяновська та ін.). Емоційна сфера молодших підлітків із ЗПР характеризується підвищеною збудженістю, різкою зміною настроїв, високою імпульсивністю, емоційною напруженістю, підвищенням рівня тривожності.

Деякі аспекти проблеми особливості особистісної та шкільної тривожності у підлітків із ЗПР представлені в роботах Г. Грибанової, Є. Дзугкоєвої, Н. Кондратьєвої, В. Нікішиної, У. Ульяновської та інших.

У нашому дослідженні ми використовували опитувальник шкільної тривожності Філіпса, який дозволяє оцінити не тільки загальний рівень шкільної тривожності, але і якісну своєрідність переживання тривожності, пов'язану з різними сферами шкільного життя. Опитувальник досить простий у проведенні й обробці, тому добре зарекомендував себе при проведенні фронтальних психодіагностичних обстежень [2].

Проведення експерименту дозволило отримати кількісний та якісний матеріал, який характеризує рівень шкільної тривожності. Проаналізуємо фактори шкільної тривожності у школярів із ЗПР в 4-х, 5-х і 6-х класах, які характеризуються загальним емоційним станом дитини (Табл.1).

Таблиця 1

Характеристика факторів шкільної тривожності у школярів із затриманим психічним розвитком (%)

Фактори шкільної тривожності	Школярі із ЗПР		
	4 клас	5 клас	6 клас
Переживання соціального стресу	40	36	37
Фрустрація потреби в досягненні успіху	43	36	44
Страх самовираження	51	68	55
Страх ситуації перевірки знань	55	59	52
Страх не відповідності очікуванням оточуючих	58	55	56
Низький фізіологічний опір стресу	21	25	32
Проблеми і страхи у взаєминах з вчителями	45	48	46
Загальна тривожність у школі	48	62	58

Фактор «переживання соціального стресу» є першим з розглянутих синдромів шкільної тривожності. Він являє собою емоційний стан дитини, на фоні якого розвиваються його соціальні контакти (насамперед – з однолітками). Можна стверджувати, що, протягом молодшого підліткового

віку школярі із ЗПР в найменшій мірі схильні до переживання соціального стресу.

Наступний фактор шкільної тривожності – «фрустрація потреби в досягненні успіху» показує несприятливий психічний фон, який дозволить дитині розвивати свої потреби успішно, досягаючи високого результату. В цілому, по цьому синдрому шкільної тривожності у жодного з опитуваних не було діагностовано високий рівень.

Розглянемо особливості прояву та показників молодших підлітків із ЗПР за фактором шкільної тривожності, що визначається як «страх самовираження». Аналіз результатів дослідження свідчить, що найбільшою мірою при необхідності саморозкриття, демонстрації своїх можливостей труднощі відчують молодші підлітки із ЗПР, особливо учні 5-х класів.

Наступним чинником шкільної тривожності тесту Філіпса є «страх ситуації перевірки знань», що свідчить про негативне ставлення і переживання тривоги в ситуаціях перевірки (особливо – публічної) знань, досягнень, можливостей. Для молодших підлітків із ЗПР з віком характерне зниження страху ситуації перевірки знань.

Таким чином для молодших підлітків є типовим переживання страху ситуації перевірки знань, але в більшій мірі його відчують молодші підлітки із ЗПР і особливо школярі 5 класу.

Змістовна характеристика наступного чинника шкільної тривожності під назвою «страх не відповідати очікуванням оточуючих» – орієнтація на значимість інших в оцінці своїх результатів, вчинків і думок, тривога з приводу оцінок, які дають оточуючим, очікування негативних оцінок.

За результатами проведеного нами дослідження з даного фактору шкільної тривожності найбільш вираженим є страх не відповідати сподіванням оточуючих у молодших підлітків із ЗПР.

За результатами тесту багато школярів із ЗПР стверджують, що їм важко працювати в класі так, як цього хоче вчитель, вони бояться висловитися на уроці, тому що це може привести до нерозумної помилки. Тут можна

припустити, що високі показники по даному чиннику тривожності свідчать про неадекватність самооцінки у даних школярів [3].

Вибіркові значення чергового фактора шкільної тривожності синдрому «низька фізіологічна опірність стресу», у підлітків із ЗПР не перевищує рівень вираженості і відповідає нормі. Можна стверджувати, що з даного фактору шкільної тривожності спостерігаються мінімальні відмінності. У молодших підлітків із ЗПР діагностується наступна динаміка рівня вираженості даного чинника шкільної тривожності: в 4 класі - 21%, у 5 класі - 25% і в 6 класі - 32%.

Фактор шкільної тривожності, який називається «проблеми і страхи у відносинах з вчителями» і позначає загальний негативний емоційний фон відносин з дорослими в школі, що знижує успішність навчання дитини. За результатами дослідження проблеми і страхи у відносинах з вчителями має тенденцію до збільшення показника у підлітків із ЗПР в 5 класі (48%) на відміну від учнів 4 і 6 класів (45% і 46% відповідно), де відношення з вчителями носять рівний характер. Підвищення тривожності припадає на період перехідного етапу і вже в учнів 6 класу констатується поліпшення відносин з вчителями.

Таким чином, розглянемо особливості останнього фактора тесту Філліпса, який називається «загальна тривожність у школі» та характеризує загальний емоційний стан дитини, пов'язаний з різними формами його включення в життя школи. Показник загальної тривожності у школі в учнів із ЗПР 5 класу (62%), у 4 класі вони помітно нижчі (48%) а в 6 класі у підлітків із ЗПР рівень загальної тривожності в школі знижується (до 58%).

Треба відзначити, що вибіркові показники підлітків із ЗПР в 4-х, 5-х і 6-х класах відповідають підвищеному рівню загальної тривожності в школі.

Таким чином, порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження шкільної тривожності дозволив констатувати, що для молодших підлітків із ЗПР характерні такі особливості шкільної тривожності:

- за факторами шкільної тривожності проявляється тенденція до більш високого рівня;
- середні значення зміни рівня вираженості синдромів шкільної тривожності констатуються у молодших підлітків із ЗПР протягом усього перехідного періоду;
- підвищений рівень тривожності характерний для школярів із ЗПР за факторами: «страх самовираження», «страх перевірки знань», «страх не відповідати очікуванням оточуючих»;
- підвищений рівень за фактором «загальна тривожність у школі» виявляється тільки в молодших підлітків із ЗПР 5-х класів;
- напруженість у відносинах з однокласниками, яка знаходить відображення в очікуваннях негативу по відношенню до себе з боку однокласників.

Треба відзначити, що експериментальні дані школярів із ЗПР в 4-х, 5-х і 6-х класах відповідають високому та підвищеному рівню загальної шкільної тривожності. Таким чином, перехід в середню школу, який супроводжується зміною соціальної ситуації, веде до підвищення рівня шкільної тривожності у молодших підлітків із ЗПР.

Література

1. Микляева А. В. Школьная тревожность: диагностика, профилактика, коррекция СПб.: Речь, 2004. 248 с.
2. Никишина В. Б. Практическая психология в работе с детьми с задержкой психического развития М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. 128 с.
3. Ульенкова У.В., Кондратьева Н.П. Особенности личностной тревожности младших подростков с задержкой психического развития. Дефектология №1, 2004. С. 29–35.

ЗАЯВКА

на участь у роботі Міжнародної науково-практичної конференції

1. Калініна Тетяна Станіславівна
2. Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри корекційної освіти та спеціальної психології КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
3. Назва секції: Спеціальна психологія
4. Контактний телефон. (066) 209 22 68
5. E-mail. kalinina16@gmail.com
6. Поштова адреса Калініна Т.С. просп. Московський, 200/2, кв.49, м.Харків, 61082.

ПриватБанк

Примірник Клієнта

АТ КБ ПриватБанк

ВІДДІЛЕННЯ Ъ ЗЗ ХАРКІВСЬКОГО ГРУ

61044, м. Харків, просп. Московський, 259

Квитанція Ъ РС_H9VXL15M7L7KJOU1H3MX04

Дата: 19-березня-2020 11:05:25

Дебет: UA26351533000001002 **** * 1731

Кредит: 4149 **** * 6996

Сума: 250.00 UAH

Загальна сума: 250.00 UAH

Двісті п'ятдесят грн 00 коп

Платник: Калініна Тетяна Станіславна

Отримувач: БОРОДАЙ АНАСТАСІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Банк отримувача: АТ КБ ПриватБанк

Призначення платежу: Надходження готівки з

а платіжними картками. за статтю

Підпис платника _____

Підпис банку _____

Касир: Головань М. В.

- = Дякуємо = -